

Unaprjeđenje pravičnosti i uključenosti osnovnoškolskog obrazovanja u Hrvatskoj: analiza i preporuke za javne politike

Sadržaj

Impresum	2
1. UVOD	3
2. OKVIR: STRUKTURA ANALIZE I PREPORUKA	5
3. IZAZOVI: ANALIZA OBRAZOVNIH NEJEDNAKOSTI	8
4. POTENCIJALI: SNAGE I DOBRE PRAKSE U SUSTAVU	14
5. PREPORUKE: CILJEVI	16
Opći ciljevi	16
Specifični ciljevi	16
6. PREPORUKE: MJERE	17
1. Javnopolitički okvir	17
2. Pristupačnost	17
3. Financijska potpora	18
4. Podrška za učenike	18
5. Podrška za učitelje	20
6. Uključiva škola	21
POPIS LITERATURE	23
POPIS ČLANOVA MREŽE	25

Impresum

Naslov: Unaprjeđenje pravičnosti i uključivosti osnovnoškolskog obrazovanja u Hrvatskoj: analiza i preporuke za javne politike

Izdavač: Institut za razvoj obrazovanja

Autori: Radna skupina za osnovnoškolsko obrazovanje Mreže Cjeloživotno učenje za sve:

- Dejana Bouillet, Institut za razvoj obrazovanja
- Sanja Brajković, Institut za razvoj obrazovanja
- Thomas Farnell, Institut za razvoj obrazovanja
- Lucija Jusup, Udruga gradova u Republici Hrvatskoj
- Ivana Novoselec, Akademija za politički razvoj
- Eli Pijaca Plavšić, Forum za slobodu odgoja
- Marina Šimanović, Hrvatska udruga za ranu intervenciju u djetinjstvu
- Matea Biloglav, Udruga roditelja Korak po korak

Urednik: Thomas Farnell, Institut za razvoj obrazovanja

Ova publikacija je izdana u sklopu projekta *Tematska mreža Cjeloživotno obrazovanje dostupno svima*, čiji je nositelj Institut za razvoj obrazovanja (Prilaz Gjure Deželića 30, 10000 Zagreb, +385 1 4555151, iro@iro.hr). Projekt je sufinanciran sredstvima Europske unije iz Europskog socijalnog fonda (85%) i sredstvima Državnog proračuna Republike Hrvatske (15%). Ukupna vrijednost projekta iznosi 3.542.852,64 kuna, a razdoblje provedbe projekta je od 29.10.2020. do 29.10.2023.

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda. Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost Mreže Cjeloživotno učenje za sve i Instituta za razvoj obrazovanja kao izdavača.

1. UVOD

Prema Zakonu o odgoju i obrazovanju o osnovnim i srednjim školama, čl. 4., st. 2. odgoj i obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi temelji se na jednakosti obrazovnih šansi za sve učenike prema njihovim sposobnostima. Prema Nacionalnom planu razvoja sustava obrazovanja u razdoblju do 2027. godine odgoj i obrazovanje treba biti uključivo, kvalitetno i pravično. Jedan od ciljeva Nacionalne razvojne strategije Hrvatska 2030 je poštivanje prava na odgoj i obrazovanje pod jednakim uvjetima. Međutim, podaci upućuju na postojanje obrazovnih nejednakosti jer neke skupine učenika u Hrvatskoj ne ostvaruju primjerenu podršku tijekom osnovnoškolskog obrazovanja.

Ova publikacija donosi analizu problema obrazovnih nejednakosti na razini osnovnoškolskog obrazovanja u Hrvatskoj i predlaže moguća rješenja u obliku preporuka za javne politike. Analizu i preporuke je pripremila radna skupina Mreže Cjeloživotno učenje za sve, koja okuplja stručnjake, istraživače i organizacije civilnog društva koji se bave problemom obrazovnih nejednakosti u Hrvatskoj u cjeloživotnom kontekstu, od razine ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja do visokog obrazovanja i obrazovanja odraslih. Mreža je pokrenuta u listopadu 2020. u sklopu projekta „Tematska mreža Cjeloživotno obrazovanje dostupno svima“, koji sufinancira Europska unija iz Europskog socijalnog fonda, a koordinira Institut za razvoj obrazovanja. U rad Mreže je uključeno ukupno 60 stručnjaka iz 10 temeljnih institucionalnih članova, 12 pridruženih institucionalnih članova te 8 individualnih članova.¹

Mreža Cjeloživotno učenje za sve zalaže se za pravičan i uključiv sustav odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj. Pravičnost i uključivost (eng. *equity and inclusion*) u kontekstu obrazovanja su usko povezani termini koji se odnose na rješavanje raznih oblika obrazovnih nejednakosti. Mreža definira navedene termine i njihov međuodnos u skladu s definicijama UNESCO-a (2017):

- **pravičnost** se u kontekstu obrazovanja odnosi na *načelo* osiguravanja da „se svi polaznici obrazovanja smatraju jednako važnima“. Načelo podrazumijeva da su polaznici obrazovanja raznoliki te da mnogi polaznici zbog svojih osobnih karakteristika i vanjskih okolnosti mogu biti u nepovoljnom položaju u odnosu na druge polaznike tijekom procesa učenja. Načelom pravičnosti nastoji se osigurati da svi polaznici uspješno sudjeluju u obrazovanju i steknu obrazovne ishode, bez obzira na njihove karakteristike i okolnosti.
- **uključivost** se u kontekstu obrazovanja odnosi na *proces* uklanjanja prepreka pristupu, sudjelovanju i uspješnom završavanju obrazovanja. Proces podrazumijeva donošenje mjera na razini obrazovnih ustanova i obrazovnog sustava koje imaju za cilj izjednačavanje mogućnosti među polaznicima obrazovanja. U ovom smislu, uključivost obrazovnog sustava je temelj za postizanje pravičnosti u obrazovanju.

Mreža je u okviru projekta 2021. godine provela istraživanja o stavovima predstavnika nadležnih institucija i drugih dionika o obrazovnim nejednakostima na svakoj razini obrazovanja (Farnell (ur.), 2022). Tijekom 2022. i 2023. godine radne skupine Mreže provele su sljedeća istraživanja:

- kvantitativno i kvalitativno istraživanje o iskustvima odgojitelja, učitelja i stručnog osoblja vezano uz obrazovne nejednakosti u ranom/predškolskom i osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju (Radna skupina za rani i predškolski odgoj i obrazovanje i osnovnoškolsko obrazovanje²)

¹ Popis članova Mreže se nalazi u prilogu publikacije.

² Članovi radne skupine za rani i predškolski odgoj i obrazovanje: Dejana Bouillet, Sanja Brajković, Thomas Farnell, Lucija Jusup, Ivana Novoselec, Eli Pijaca, Jelena Perak, Karmen Stipeč, Marina Šimanović

- kvantitativno i kvalitativno istraživanje o iskustvima učitelja i učenika vezano uz obrazovne nejednakosti u srednjem obrazovanju (Radna skupina za srednjoškolsko obrazovanje³),
- kvantitativno i kvalitativno istraživanje o odustajanju od studija na razini visokog obrazovanja (Radna skupina za visoko obrazovanje⁴),
- analiza podataka o obrazovnim nejednakostima u području obrazovanja odraslih (Radna skupina za obrazovanje odraslih⁵)
- analiza položaja teme obrazovnih nejednakosti u strateškim dokumentima Vlade RH (Radna skupina za javne politike⁶).

Temeljem rezultata provedenih istraživanja te spoznaja iz ranijih relevantnih istraživanja i analiza, radne skupine Mreže izradile su sintezu identificiranih problema obrazovnih nejednakosti u Hrvatskoj te izradile preporuke za unaprjeđenje pravičnosti i uključivosti obrazovnog sustava, i to posebno za svaku razinu obrazovanja, kao i horizontalne preporuke za cijeli sustav odgoja i obrazovanja. Nacrti svih preporuka bili su predmet strukturiranih dijaloga u obliku okruglih stolova i „e-konzultacija“ (prikupljanje povratnih informacija putem virtualnih kanala) održanih tijekom 2023. godine.

Ova publikacija predstavlja rezultate cjelokupnog procesa u području osnovnoškolskog obrazovanja, koristeći sljedeću strukturu:

- izazovi: analiza obrazovnih nejednakosti
- potencijali: snage i dobre prakse u sustavu
- preporuke za javne politike: prijedlozi općih ciljeva, specifičnih ciljeva i mjera

Ciljne skupine ove publikacije su primarno nadležne institucije u području osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja, jedinice lokalne i područne samouprave te obrazovne ustanove, koje navedene preporuke mogu inkorporirati u svoje trenutne i buduće obrazovne reforme, programe i inicijative. Istovremeno, vjerujemo da će publikacija služiti svim ostalim dionicima u području obrazovanja u Hrvatskoj (uključujući istraživače, organizacije civilnog društva, predstavnike medija i same polaznike obrazovanja i njihove obitelji) da osvijeste razne moguće načine ublažavanja i, dugoročno, prevencije obrazovnih nejednakosti.

³ Članovi radne skupine za srednje obrazovanje: Branislava Baranović, Thomas Farnell, Ivana Jugović, Iris Marušić, Jelena Matić Bojić, Valentina Mikulić, Iva Odak, Eli Pijaca, Jelena Perak, Saša Puzić, Ana Skledar Matijević, Josip Šabić

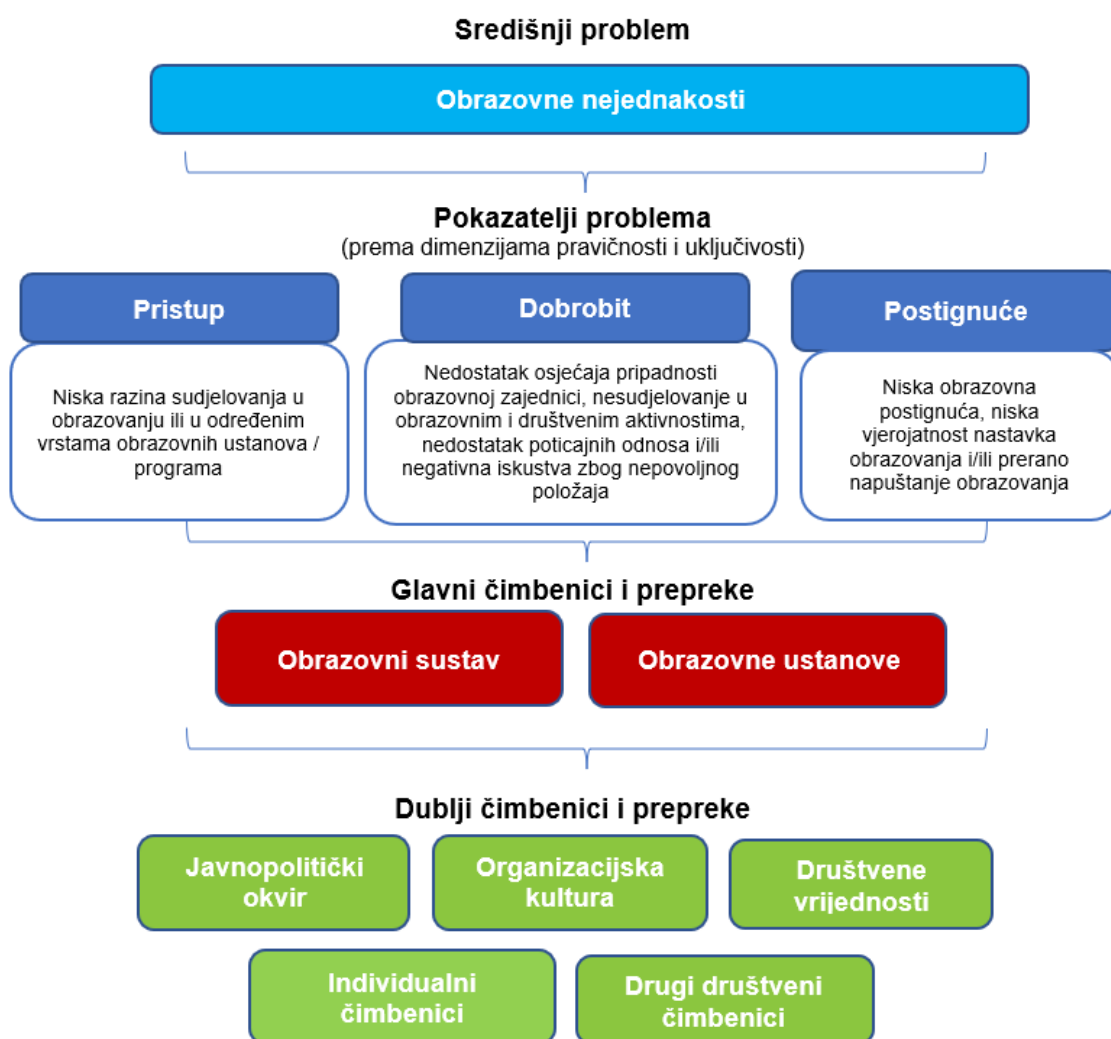
⁴ Članovi radne skupine za visoko obrazovanje: Zvonimir Anić, Nikola Baketa, Branislava Baranović, Thomas Farnell, Vesna Kovač, Ivana Miočić, Teo Matković, Iva Odak, Saša Puzić, Ninoslav Šćukanec Schmidt

⁵ Članovi radne skupine za obrazovanje odraslih: Thomas Farnell, Katarina Jaklin, Teo Matković, Ivana Novoselec, Tihomir Žiljak

⁶ Članovi radne skupine za javne politike: Thomas Farnell, Anka Kekez Koštro, Ana Skledar Matijević Ninoslav Šćukanec Schmidt

2. OKVIR: STRUKTURA ANALIZE I PREPORUKA

Preporuke za javne politike predstavljene u ovoj publikaciji izrađene su na temelju analize obrazovnih nejednakosti na razini osnovnoškolskog obrazovanja u Hrvatskoj. Izvori podataka su istraživanja koja su proveli članovi Mreže Cjeloživotno učenje za sve, kao i druga dostupna istraživanja, nacionalni dokumenti i raspoloživi statistički podaci. U analizi je korištena metoda „analize problemskog stabla“ koja omogućuje kategoriziranje identificiranih problema u hijerarhiji uzročno-posljedičnih poveznica. Zbog kompleksnosti i dubine problema obrazovnih nejednakosti, članovi Mreže su dodatno prilagodili okvir problemskog stabla na način koji je prikazan u dijagramu niže u tekstu:

Okvir za analizu i za preporuke temelji se na definiranju tri **dimenzije** pravičnosti i uključivosti u obrazovanju te na identificiranju pokazatelja obrazovnih nejednakosti vezanih uz svaku dimenziju:

Dimenzije	Definicija dimenzije	Pokazatelj problema
Pristup	Odnosi se na osiguravanje preduvjeta da pojedinci mogu bez prepreka pristupati i upisati se u obrazovnu ustanovu ili program koji odgovara njihovim potrebama ili obrazovnim ciljevima. Dimenzija podrazumijeva da obrazovni sustav osigurava dostupnost, fizičku pristupačnost i priuštivost obrazovnih ustanova/programa. Odnosi se, također, na osiguravanje pravičnih i uključivih upisnih politika te na poticanje sudjelovanja skupina u nepovoljnom položaju u obrazovanju.	Niska razina sudjelovanja u obrazovanju ili u određenim vrstama obrazovnih ustanova / programa
Dobrobit	Odnosi se na osiguravanje optimalnog funkcioniranja i iskustva polaznika obrazovanja, odnosno ostvarivanja njihovog prava i mogućnosti cjelovitog i usklađenog razvoja potencijala. Prema definiciji Europske komisije (u kontekstu Europskog prostora obrazovanja), dobrobit u obrazovanju podrazumijeva da se polaznici obrazovanja: - osjećaju sigurno, cijenjeno i poštovano, - aktivno se uključuju i smisleno angažiraju u akademskim i društvenim aktivnostima, - imaju samopouzdanje, samoeфикаsnost i osjećaj autonomije, - imaju podupiruće odnose s drugim polaznicima obrazovanja i obrazovnim radnicima, - osjećaju pripadnost obrazovnoj zajednici te su sretni i zadovoljni u školi. U kontekstu pravičnosti i uključivosti, ova dimenzija podrazumijeva da obrazovni sustav potiče pravično i uključivo okruženje u obrazovnim ustanovama, da se primjenjuju pravične i uključive metode podučavanja te da se osiguravaju primjereni materijalni uvjeti za polaznike obrazovanja, posebice za skupine u nepovoljnom položaju	Nedostatak osjećaja pripadnosti obrazovnoj zajednici, nesudjelovanje u obrazovnim i društvenim aktivnostima, nedostatak poticajnih odnosa i/ili negativna iskustva zbog nepovoljnog položaja
Postignuće	Odnosi se na smanjivanje razlika u obrazovnim postignućima između različitih skupina polaznika obrazovanja, sprječavanje preranog napuštanja obrazovanja te poticanje nastavka obrazovanja nakon završetka programa. Ova dimenzija podrazumijeva da obrazovni sustav potiče prepoznavanje teškoća koje određeni polaznici imaju u obrazovnom procesu te pružanje odgovarajuće akademske i socijalne podrške u obrazovnom procesu, s posebnim naglaskom na skupine u nepovoljnom položaju.	Niska obrazovna postignuća, niska vjerojatnost nastavka obrazovanja i/ili prerano napuštanje obrazovanja

Obrazovne nejednakosti proizlaze prvenstveno iz širih društvenih nejednakosti i njihove interakcije s obrazovnim ustanovama i obrazovnim sustavom, zbog čega su upravo te dvije kategorije navedene pod **glavnim čimbenicima i preprekama**. Međutim, prepoznavajući kompleksnost obrazovnih nejednakosti i potrebu holističkog razumijevanja kako ih prevenirati, analiza obuhvaća i **dublje čimbenike i prepreke** koji (izravno ili neizravno) mogu imati negativan utjecaj na pravičnost i uključivost u obrazovanju. Sljedeće kategorije dubljih čimbenika su identificirane na temelju induktivnog procesa analize stavova dionika o obrazovnim nejednakostima i analize nalaza drugih istraživanja i dokumenata:

Dublji čimbenici i prepreke	Vrste izazova
Javopolitički okvir	Izazovi u obrazovnim politikama ili u drugim područjima javnih politika koji neizravno imaju negativan utjecaj na pravičnost i uključivost u obrazovanju.
Organizacijska kultura	Izazovi vezani uz norme, prakse, rukovođenje i umrežavanje ključnih ustanova u sustavu (nadležne institucije, obrazovne ustanove i dr.).
Društvene vrijednosti	Izazovi načina na koji se vrijednosti obrazovanja te pravičnosti i uključivosti percipiraju u društvu.
Individualni čimbenici	Izazovi vezani uz motivaciju, kompetencije i obrazovne izbore pojedinaca. Ovi čimbenici se manifestiraju u kontekstu drugih društvenih čimbenika (vidi dolje).
Drugi društveni čimbenici	Izazovi vezani uz šire socioekonomske čimbenike u društvu i nejednaku raspodjelu ekonomskog, kulturnog, socijalnog i simboličkog kapitala.

U nastavku teksta donosimo tablicu sa sažetkom identificiranih problema obrazovnih nejednakosti na razini osnovnoškolskog obrazovanja. Nakon prikazane analize slijede preporuke ciljeva i mjera za adresiranje navedenih problema.

3. IZAZOVI: ANALIZA OBRAZOVNIH NEJEDNAKOSTI

1. SREDIŠNJI PROBLEM	
Obrazovne nejednakosti na razini osnovnoškolskog obrazovanja	
2. POKAZATELJI PROBLEMA	
Pristup	Iako je osnovno obrazovanje obvezno i besplatno za svu djecu, postoji praksa odgađanja upisa 1. razreda za djecu u nepovoljnom položaju koja nije popraćena dodatnom podrškom Unatoč propisanim procedurama za procjenu psihofizičke spremnosti djeteta za školovanje, nisu raspoloživi službeni podaci o udjelu učenika koji ostvaruju pravo na odgodu upisa u prvi razred osnovne škole, što otežava planiranje primjerene i pravovremene podrške djeci <i>Izvor:</i> Radna skupina Mreže za OŠ Prijevoz učenika od kuće do škole je neprimjereno uređen i nedostatan dostupan. Roditelji su se prituživali Pravobraniteljici za djecu na organizaciju i sufinanciranje školskog prijevoza učenika i ukazivali na neprimjerene uvjete u kojima djeca pješake do škole ili autobusnog stajališta i žalili se zbog nesufinanciranja prijevoza za djecu. <i>Izvor:</i> Pravobraniteljica za djecu (2021)
Dobrobit	Učenici osnovne škole ne iskazuju primjerenu zaokupljenost i posvećenost školi: Udio učenika i učenica koje jako vole školu je nizak. Kod učenika iznosi 15,1% u dobi od 11 godina, 5,2% u dobi od 13 godina i 13,4% u dobi od 15 godina. U usporedbi s muškim spolom, udio učenica koje jako vole školu nešto je viši u dobi od 11 te iznosi 19,6% , u dobi od 13 godina je postotak izjednačen (5,3%), dok je u dobi od 15 godina nešto niži od učenika i iznosi 8%. U Hrvatskoj najviše učenika ima umjereni osjećaj pripadnosti školi (54 % učenika četvrtoga razreda). Ipak, u odnosu na ostale zemlje sudionice Hrvatska nalazi se u donjem dijelu ljestvice prema postotku učenika koji imaju snažan osjećaj pripadnosti školi (38 %). <i>Izvor:</i> Elezović i sur. (2020), Pavetić Šimetin i sur. (2018), Europska komisija (2021) U zadnjih 10 godina se povećao broj sati izostanaka iz škole za 57%, s prosječno 72 sata izostanka po učeniku <i>Izvor:</i> Školski e-Rudnik (MZO, 2022) Većina učenika pohađa nastavu u dvije smjene (56%), a 2,35% u čak tri smjene; te tek je nešto više od 12% učenika uključeno u produženi boravak. Ovo rezultira manjim brojem sati u školama i manjom mogućnošću kvalitetne podrške u učenju, posebice za učenike kojima je podrška najpotrebnija. <i>Izvori:</i> MZO (2020), Školski e-Rudnik (MZO, 2022), CMS (2022) Učenici imaju nisku razinu povjerenja u kolege iz razreda <i>Izvor:</i> Jokić i Ristić-Dedić (2023) Skupinama u nepovoljnom položaju nisu osigurani jednaki uvjeti zbog brojnih skrivenih troškova osnovnog obrazovanja. Iako je osnovno obrazovanje besplatno, mnogi obrazovni sadržaji i materijali nisu jednako dostupni nekim skupinama zbog njihovog troška, npr. obrazovni materijali i pribor, oprema, kao i izvanastavne aktivnosti, poput izleta, škole u prirodi, instrukcija i dr. Skupine koje su posebno pogođene ovim preprekama su: djeca iz obitelji primatelja minimalne zajamčene naknade; Romi; djeca s teškoćama u razvoju koja žive u uvjetima siromaštva; druga djeca nižeg socioekonomskog statusa koja ne spadaju u gore spomenute najranjivije skupine. <i>Izvor:</i> Ured UNICEF-a za Hrvatsku (2022) Postojeći propisi i strateški dokumenti zanemaruju nužnost prilagodbe prostora djeci različitim razvojnim i drugim teškoćama.

	Izvori: Normativi dimenzioniranja prostora osnovnih u Republici Hrvatskoj (2022), Državni pedagoški standard (2008)
Postignuće	• Učenici nakon završenog osnovnoškolskog obrazovanja imaju relativnu nisku razinu pismenosti. U Hrvatskoj učenici povoljnijeg socioekonomskog statusa postižu u prosjeku 67 bodova bolji rezultat od učenika nepovoljnog socioekonomskog statusa na PISA testiranjima. Više od 50% Roma ostvaruje prosječnu ocjenu od 3,5; prosječna ocjena za sve učenike je 4,43. Također, dok 61,51% učenika bez razvojnih teškoća ostvaruje odličan uspjeh (2022 god.), odličan uspjeh ostvaruje samo 23.87% učenika s razvojnim teškoćama. <i>Izvori:</i> Markočić Dekanić i sur. (2020); Kunac, Klasnić, Lalić (2018), Školski e-Rudnik (MZO, 2022) • Podaci o profilu učenika koji se upisuju u različite srednjoškolske programe ukazuju na brojne nejednakosti obrazovnih ishoda na kraju osnovnoškolskog obrazovanja. Učenici iz skupina u nepovoljnom položaju se češće upisuju strukovne škole i manje pohađaju gimnazije. Skupine u nepovoljnom položaju su nadzastupljene u kraćim trogodišnjim strukovnim programima koji ne omogućuju pristup državnoj maturi i visokom obrazovanju. Postoji također rodna nejednakost prema vrsti programa. <i>Izvori:</i> Puzić, Odak i Šabić (2019); Puzić, Šabić i Odak (2021); Matković i sur. (2013); Baranović (ur.) (2015)

3. GLAVNI ČIMBENICI I PREPREKE

Sustav

<i>Pristup</i>	• Procedure za procjenu psihofizičke zrelosti djeteta za školovanje počinju prekasno i nisu popraćene odgovarajućom podrškom učeniku i/ili njegovoj obitelji. Pravilnik o postupku utvrđivanja psihofizičkog stanja djeteta, učenika te sastavu stručnih povjerenstava (NN 67/2014) ne osigurava potrebnu podršku djeci za pripremu za obavezno obrazovanje. <i>Izvor:</i> Radna skupina Mreže za OŠ • Nepristupačnost nekih škola zbog rigidnih propisa za prijevoz. Prema postojećim pravilima, prijevoz do škole i od škole organizira se samo za učenike koji žive u naseljima udaljenim od škole više od tri kilometra (od 1. do 4. razreda) ili više od pet kilometara (od 5. do 8. razreda). Financiranje i organizacija prijevoza učenika iznad propisanog minimuma ne bi smjela ovisiti isključivo o financijskim kapacitetima JLPS, već u svakom pojedinačnom slučaju treba biti utemeljena na stvarnim potrebama djece. <i>Izvor:</i> Radna skupina Mreže za OŠ; Pravobraniteljica za djecu (2021) • Državni pedagoški standard ne odgovara adekvatno na regionalnu raznolikost Hrvatske. S jedne strane, standardi su previše rigorozni i birokratizirani u nekim aspektima, a s druge strane se ne poštuju neki standardi (npr. jamčeno stručno osoblje), te nisu dovoljno usmjereni na dobrobit djeteta <i>Izvor:</i> Bouillet i Brajković (2022), CMS (2022)
<i>Dobrobit, Postignuće</i>	• Neke JLRS nemaju mogućnost nuditi dodatnu (dostatnu) financijsku potporu za učenike, posebno ruralne općine i općine s niskim proračunima. Potpora uključuje pokrivanje troškova obrazovnih materijala, subvencioniranje školskog obroka i subvencioniranje prijevoza. <i>Izvor:</i> Ured UNICEF-a za Hrvatsku (2022), CMS (2022) • Iako MZO osigurava financiranje obrazovnih materijala za skupine u nepovoljnom položaju (korisnici ZMN), značajan broj obitelji nižeg socioekonomskog statusa koje nisu korisnici ZMN-a su također u potrebi. <i>Izvor:</i> Ured UNICEF-a za Hrvatsku (2022)

3. GLAVNI ČIMBENICI I PREPREKE

	Loši materijalni uvjeti brojnih škola ugrožavaju dobrobit učenika i učitelja jer dovode i do nemogućnosti osiguravanja kvalitetne prehrane učenika koja je u međuvremenu postala besplatna i obvezna za sve učenike osnovnih škola. <i>Izvor:</i> MZO (2023), Državni zavod za reviziju (2018) Dostupnost produženog boravka je znatno niža u manjim sredinama. U 43% gradova i samo 10% općina postoji mogućnost produženog boravka za učenike. <i>Izvori:</i> Ured UNICEF-a za Hrvatsku (2022); Bertek i Dobrotić (2016) Podzastupljenost kompetencija za pravičnosti i uključivost u inicijalnom obrazovanju učitelja i u kontinuiranom profesionalnom usavršavanju <i>Izvor:</i> Bouillet i Brajković (2022) Pomoćnici u nastavi i komunikacijski posrednici pružaju vrijednu podršku – ali mjera nije primjereno uređena. Pomoćnici u nastavi u praksi nemaju ulogu u samom nastavnom procesu te nije evaluiran učinak na djecu i na obrazovne ishode. Pomoćnici u nastavi također imaju neadekvatne uvjete rada, te je upitna održivost njihovog rada zbog projektnog financiranja. Nedostatak stručnog osoblja u brojnim školama. 326 osnovnih škola koje su ispod norme propisane Državnim pedagoškim standardom. Psiholozi, a potom i stručnjaci edukacijsko-rehabilitacijskog profila su podzastupljeni u osnovnoškolskom sustavu. <i>Izvor:</i> CMS (2022) Teško pronalaženje stručnih kadrova, čekanje na suglasnost MZO-a za zapošljavanje te traženje drugih izvora za potrebne stručnjake. <i>Izvor:</i> CMS (2022) Podrška za obitelji u riziku često je ograničena na djelovanje civilnog društva i projektnog financiranja <i>Izvor:</i> Ured UNICEF-a za Hrvatsku (2022)
Obrazovne ustanove	
<i>Pristup</i>	Nedostatak suradnje i koordinacije između osnovnih škola i sustava ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u vezi razine psihofizičke spremnosti djece obveznika osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja, i moguće dodatne podrške u prvom razredu <i>Izvor:</i> Bouillet (2018)
<i>Dobrobit, Postignuće</i>	Neujednačenost osobnih i obrazovnih paradigmi učitelja. Iako brojni učitelji pridonose prevenciji nejednakosti, među učiteljima ima i onih koji ne razumiju koncept prava djeteta, a koji su skloni i neuvažavajućim ili čak diskriminacijskim praksama. <i>Izvor:</i> Bouillet i Brajković (2022) Nedovoljne kompetencije učitelja za uključivost, nezadovoljstvo s iskustvom podrške za uključivost te očekivanje veće razine podrške s rad sa skupinama u nepovoljnom položaju <i>Izvor:</i> Bouillet i Brajković (2022), Bouillet i Brajković (u tisku) Nedostatak kulture kvalitete u obrazovanju i učiteljskoj profesiji. Pravilnik o napredovanju učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i ravnatelja u osnovnim i srednjim školama i učeničkim domovima koji je usmjeren na stručna usavršavanja a ne na profesionalni razvoj odnosno unaprjeđenje kompetencija. Nedovoljna afirmacija teme obrazovne nejednakosti u službenim dokumentima i kanalima komunikacije škola <i>Izvor:</i> Bouillet i Brajković (2022) Većina ravnatelja ne implementira koncept uključivosti u praksi rukovođenja školom <i>Izvor:</i> Ažman et al. (2022)

3. GLAVNI ČIMBENICI I PREPREKE

- **Dominantan birokratski pristup rješavanju problema djece u nepovoljnom položaju.** Problemi se rješavaju na način da se administrativno provode protokole i procedure umjesto uzimanja holističkog pristupa u provedbu protokola (tj. u individualiziranju rješenja prema potrebama djeteta).
Izvor: Bouillet i Brajković (2022)
- **Nedostatak sustručnjačke, međustručnjačke i intersektorske suradnje u rješavanju mogućih izazova nejednakosti** – problemi se rješavaju individualno, umjesto na razini cijele škole ili šireg sustava.
Izvor: Bouillet i Brajković (2022)

4. DUBLJI ČIMBENICI UZROCI PROBLEMA

Javopolitički okvir

- **Dionici obrazovnog sustava smatraju da je obrazovna politika je nedorečena, rigidna i teško promjenjiva**
Izvor: Bouillet i Brajković (u tisku), Bouillet i Brajković (2022)
- **Prekratko trajanje obveznog obrazovanja, što negativno utječe na postizanje boljih ishoda učenja i na pripremljenost za upis željene srednje škole**
Izvor: Svjetska banka (2019), MZO (2023)
- **Nedovoljno integrirana prava djece, odnosno odredbe Konvencije UN-a o pravima djeteta, u obrazovne politike.**
Izvor: Bouillet i Brajković (2022)
- **Kod provedbe različitih dokumenata koji definiraju javnopolitički okvir, interes i pravo djece na obrazovanje nije na prvom mjestu**
Izvor: Bouillet i Brajković (2022)
- **Vrijedne inicijative ograničenog financiranja (npr. financirani sredstvima EU ili iz drugih izvora.) sustav ne održava poslije završetka provedbe**
Izvor: Radna skupina Mreže za OŠ
- **Nedostatak holističkog pristupa u planiranju obrazovnih reformi u skladu s jasnom vizijom odgoja i obrazovanja:** Planiraju se velike reforme (npr. nacionalni ispiti u osnovnoj školi), ali bez holističkog pristupa koji bi vodio do poboljšanja rada škole i podrške školama s nižim rezultatima, sve s ciljem unaprjeđenja kvalitete obrazovanja diljem zemlje, posebice za regije i djecu u nepovoljnom položaju
- **Nedovoljna učinkovitost nadležnih institucija.** – Primjeri uključuju dugo čekanje na suglasnost MZO-a za zapošljavanje ključnih kadrova.
Izvor: Bouillet i Brajković (2022)
- **Premalo povjerenje i prevelika birokratizacija učiteljske profesije**
Izvor: Bouillet i Brajković (2022)
- **Nema standarda kvalifikacije za učitelja i nastavnika.** Veliki doprinos rješenju ključnog problema sustava bi bio donijeti standard kvalifikacije koji ima pravičnost i uključivost kao središnju vrijednost i načelo, nakon čega se mogu revidirati studijski program učiteljskih fakulteta sukladno standardu, kao i programi kontinuiranog profesionalnog usavršavanja (uključujući obvezne programe za sve učitelje)
Izvor: Bouillet i Brajković (2022)
- **Razina financijske potpore za obitelji/djecu ovisi o financijskim kapacitetima JLRS**

Organizacijska kultura

- **Nedovoljna svijest o odgovornost i profesionalnosti svih dionika (političara, ravnatelja, profesionalaca) za rješavanje problema**

	obrazovnih nejednakosti. Odgovornost podrazumijeva profesionalnu autonomiju i osiguravanje kvalitete u svim segmentima sustava koja je uključiva i temeljena na participativnom pristupu korisnika. <i>Izvor:</i> Bouillet i Brajković (2022) • Temu obrazovnih nejednakosti donositelji odluka često pristupaju birokratski i administrativno, bez ulaganja stvarnih napora koji bi doveli do promjene, odnosno nediskriminacijske kulture i paradigme. <i>Izvor:</i> Bouillet i Brajković (2022) • Nedovoljno sustavna suradnja među resorima za rješavanje konkretnih slučajeva i izazova te premalo umrežavanje – kvalitetni primjeri suradnje uglavnom ovise o pojedincima. <i>Izvor:</i> Bouillet i Brajković (2022) • Nedostatna koordinacija između nacionalne razine i osnivača (JLRS), a ponekad i između JLS i JRS za rješavanje izazova u osnovnom obrazovanju <i>Izvor:</i> Bouillet i Brajković (2022) • Nedostatak kulture kontinuiranog profesionalnog razvoja učitelja. Ne donose se planovi profesionalnog razvoja, tako da je odabir edukacija može biti nasumičan. Također je nepoznata razina kvalitete i učinak programa kontinuiranog profesionalnog razvoja učitelja zbog nedostatka evaluacije ishoda istog. <i>Izvor:</i> Bouillet i Brajković (2022) • Nedostatak kulture liderstva u školstvu (i u javnim ustanovama): Standard zanimanja i standard kvalifikacije za ravnatelje odgojno-obrazovnih ustanova nedovoljno ističe komponentu inkluzivnog, demokratnog vođenja škola. Ravnatelji obrazovnih ustanova se fokusiraju na rukovođenje ustanovom, i često nisu svjesni da imaju odgovornost liderstva, te da je to dio standarda zanimanja ravnatelja. <i>Izvor:</i> Ažman et al. (2022)
Društvene vrijednosti	• Obrazovna nejednakost važan je i sveprisutan društveni problem koji je u javnom diskursu zanemaren. • Obrazovanje i znanje nedovoljno prisutni kao ključna vrijednost društva. • Načelno se svi slažu s jednakim mogućnostima, ali u praksi se primjenjuju pogrešne paradigme i pristupi obrazovanju, od razine obrazovne politike i s njome povezanih propisa, do razine škole i učitelja. Nedostatak fokusa na dobrobit djeteta kao temelj djelovanja. U premaloj mjeri se prepoznaje vrijednost učenja kao procesa (za razliku od danas prevladavajuće orijentacije na ishode učenja). <i>Izvor:</i> Bouillet i Brajković (2022) • Osnovna paradigma: prevelika očekivanja od škole. Očekuje se da će škola riješiti sve obrazovne i socijalne izazove – ali ih se za to ne priprema (nemaju dovoljno vremena, niti nemaju dovoljno resursa) <i>Izvor:</i> Bouillet i Brajković (u tisku)
Drugi društveni čimbenici	• Više od 120.000 djece u Hrvatskoj (17,1%) odrasta u riziku od siromaštva. <i>Izvor:</i> Dragičević i Družić Ljubotina (2022) • Učinak ekonomskog, socijalnog i kulturnog kapitala obitelji na obrazovne mogućnosti. Razlike među kućanstvima u prihodima, materijalnim uvjetima, razini obrazovanja roditelja i društvenim mrežama su snažan izvor obrazovnih nejednakosti koji oblikuju obrazovne uvjete, kvalitetu života i životne šanse djece.

- **Širi problem pristupa internetu u udaljenim, ruralnim i izoliranim područjima.** Hrvatska je jedna od 5 država u Europi gdje pristup internetu ovisi u stupnju urbanizacije.
Izvor: Ured UNICEF-a za Hrvatsku (2022)

4. POTENCIJALI: SNAGE I DOBRE PRAKSE U SUSTAVU

U procesu izrade preporuka je, uz identificirane probleme, važno prepoznati i uzeti u obzir pozitivne politike i prakse u sustavu te identificirati potencijal novih ili nadolazećih inicijativa za daljnje unaprjeđivanje pravičnosti i uključivosti u osnovnoškolskom obrazovanju. Niže u tekstu donosimo sažetak identificiranih snaga sustava, ali i napomene o daljnjem prostoru za poboljšanje, nakon čega donosimo preporuke za javne politike.

- **Iz perspektive propisa, postoje preduvjeti za pravično i uključivo osnovnoškolsko obrazovanje.** Osnovnoškolsko obrazovanje je obavezno za svu djecu u Hrvatskoj, podrška djeci u nepovoljnom položaju je propisana brojnim dokumentima (pravo na asistenta u nastavi, pravilnik o školovanju učenika s teškoćama, osiguran besplatan školski obrok, protokol za postupanje u slučaju nasilja, školski preventivni programi i dr.). Također je znatno unaprjeđen pristup osnovnom obrazovanju za Rome. Propisi nedvosmisleno upućuju na inkluzivno i kvalitetno obrazovanje.

Usprkos napretku i snagama sustava, mnogi postojeći propisi se zapravo ne provode, najčešće zbog neadekvatnih uvjeta. Mnogi propisi se također primarno gledaju iz administrativne perspektive (iz gledišta ustanove) a ne iz perspektive interesa djeteta.

- **U Hrvatskoj je uspostavljena mreža osnovnih škola i postoji automatska administrativna pripadnost djece određenoj lokalnoj školi.** U drugim zemljama postoje prakse izbora škola, što često rezultira dodatnim nejednakostima.

Iako se škola određuje po mjestu prebivališta djeteta, kod ispisa iz škole nema osigurane provjere je li se dijete upisalo negdje drugdje, što može predstavljati rizik ispadanja nekih učenika iz sustava osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja.

- **Procedure upisa djece kod upisa u prvi razred i procedure za provjeru psihomotoričke zrelosti za školu (s mogućnostima odgođenog upisa ili upisa „uz opažanje“) propisane su na nacionalnoj razini.**

Uočene su praznine kod procedura tranzicije djece iz RIPOO u OŠ, i dalje nema smjernica za suradnju između vrtića i škole, a posljedično ni s roditeljima za prijelaz iz RPOO u OŠ. Odluka o odgodu upisa uopće nije popraćena dodatnom podrškom za to dijete, te općenito postoji izazov da se provjera zrelosti za školu radi prekasno, a nedostaje rane intervencije.

- **Povećane su mogućnosti razvoja profesionalnih kompetencija odgojno-obrazovnih radnika u području pravičnosti i uključivosti.** Razvijene su i evaluirane dobre prakse u holističkom pristupu odgoju i obrazovanju djece koje su popraćene mogućnostima kontinuiranog profesionalnog razvoja (npr. HEAD projekt: osnaživanje ravnatelja za inkluzivno vođenje škole, Čitanje i pisanje za kritičko mišljenje (metodika poučavanja), Živjeti različitosti - Obrazovanje za društvenu pravdu). Također, postoje dobre regionalne prakse za osiguravanje ravnopravnosti romske djece u osnovnoškolskom obrazovanju.

Usprkos ovom napretku, osnovnoškolsko obrazovanje počiva na administrativnim procedurama umjesto na vrijednostima. Prečesto i previše je interes djeteta zanemaren zbog

sporosti i krutosti administracije. Sustav ne preuzima dobre prakse koje su se potvrdile kao efikasne u prevenciji obrazovnih nejednakosti.

- **Dostupni su mnogi alati financijske potpore za učenike osnovnoškolske dobi.**

Osigurani su besplatni udžbenici za sve učenike, subvencioniran je prijevoz učenika, osigurane su mjere podrške za Rome, osigurani su besplatni obroci za sve učenike te besplatni radni materijali iz neke skupine u nepovoljnom položaju. Šire se mogućnosti besplatnog sudjelovanja učenika u izvanškolskim aktivnostima kroz novi prijedlog cjelodnevne nastave.

Usprkos ovim politikama i inicijativama, nedovoljna je uloga socijalne skrbi u financiranju obrazovnih troškova te je upitna njihova svrhovitost i održivost. Kao što je vidljivo u analizi problema, brojne JLRS nemaju mogućnost nuditi (dostatnu) financijsku potporu za učenike, posebno ruralne općine i općine s niskim proračunima, te značajan broj obitelji nižeg socioekonomskog statusa koje nisu korisnici ZMN-a nemaju pravo na financijski potporu. U trenutnom nacrtu prijedloga eksperimentalnog programa cjelodnevne škole nije dovoljno naglašeno da je potrebno u izvanškolske aktivnosti ciljano uključivati učenike iz skupina u nepovoljnom položaju te za njih osigurati dostupno i besplatno sudjelovanje.

- **Postoje programi podrške učenicima u osnovnoškolskom obrazovanju.** Propisane su mogućnosti zapošljavanja stručnih suradnika, pomoćnika u nastavi i drugog osoblja. MZO financijski podupire provedbu školskih preventivnih programa (raspisivanje godišnjih natječaja za Školske preventivne programe od 2020.). Donesen je Akcijski plan za prevenciju nasilja u školama.

Usprkos ovim mogućnostima, radno-pravni položaj pomoćnika u nastavi nije primjeren, stručne službe škola nisu primjereno popunjene, stručni suradnici su preopterećeni. Akcijski plan za prevenciju nasilja u školama, iako donesen, ne provodi se kvalitetno i cjelovito.

Uzevši ove snage, prilike i izazove u obzir, u ostatku dokumenta donosimo preporuke za donositelje javnih politika za osiguravanje održivosti ovih pozitivnih inicijativa te za daljnje unaprjeđivanje pravičnosti i uključivosti u osnovnoškolskom obrazovanju u nadolazećem razdoblju.

5. PREPORUKE: CILJEVI

U nastavku donosimo preporuke za opće i specifične ciljeve budućih javnih politika u Hrvatskoj za smanjivanje obrazovnih nejednakosti na razini osnovnoškolskog obrazovanja. Specifični ciljevi su grupirani u šest tematskih područja predloženih mjera, prema strukturi koja je dogovorena za sve razine obrazovanja (od ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja do visokog obrazovanja i obrazovanja odraslih). U nastavku teksta predstavljamo preporuke konkretnih mjera za postizanje svakog od predloženih specifičnih ciljeva.

Opći ciljevi

1. **Ukloniti sustavne prepreke koje dovode do nejednakog pristupa osnovnoškolskom obrazovanju djece u nepovoljnom položaju.**
2. **Osigurati uvjete za ostvarivanje prava i mogućnosti cjelovitog i usklađenog razvoja potencijala svakog djeteta, vodeći brigu o subjektivnim i objektivnim indikatorima dobrobiti.**
3. **Sve komponente odgojno-obrazovnog procesa usmjeriti postizanju odgovarajućih obrazovnih ishoda učenika.**

Specifični ciljevi

Područje	Specifični ciljevi
1. Javopolitički okvir	1.1. Razviti sustav osiguravanja i vrednovanja kvalitete osnovnoškolskog obrazovanja, te pravičnosti i uključenosti kao njegovog integralnog dijela 1.2. U procedure i procese napredovanja učitelja uvrstiti kriterije za promicanje pravičnosti i uključenosti u odgojno-obrazovnom procesu
2. Pristup	2.1. Osigurati uvjete za pravovremeni upis sve djece u prvi razred osnovne škole u skladu s kronološkom dobi uz adekvatnu podršku razvoju i učenju svakom djetetu
3. Financijska potpora	3.1. Umanjiti utjecaj skrivenih troškova osnovnog obrazovanja na pristup i priuštivost obrazovanja
4. Podrška za učenike	4.1. Osigurati stručnu podršku u području osiguravanja dobrobiti učenika 4.2. Osigurati razumnu prilagodbu i učinkovite mjere podrške učenicima iz skupina u nepovoljnom položaju 4.3. Osigurati da se uvođenje cjelodnevne nastave uskladi s potrebama i dobrobiti učenika i načelima pravičnosti i uključenosti
5. Podrška za učitelje	5.1. Primjereno valorizirati rad učitelja na pružanju odgojno-obrazovne podrške učenicima u nepovoljnom položaju 5.2. Poticati holistički pristup i stručnu autonomiju u provođenju postojećih protokola i propisa za rad s djecom u nepovoljnom položaju
6. Uključiva ustanova	6.1. Poticati sustavan pristup na razini cijele škole za pravičnu i uključivu školu 6.2. Definirati i osigurati razvoj kompetencije stručnih suradnika odgojno-obrazovne ustanove potrebnih za stvaranje inkluzivne škole 6.3. Redizajnirati unutarnje i vanjske prostore škola te osigurati razlonlike obrazovne materijale na način da podržavaju pristup usmjeren na dijete

6. PREPORUKE: MJERE

1. Javnopolitički okvir

Specifični cilj 1.1	Razviti sustav osiguravanja i vrednovanja kvalitete osnovnoškolskog obrazovanja, te pravičnosti i uključivosti kao njegovog integralnog dijela
Mjere⁷ (kratkoročno)	- Razviti indikatore kvalitete pravičnog i uključivog osnovnog obrazovanja - Osmisliti sustav poticanja i prepoznavanja pravičnih i uključivih osnovnih škola na nacionalnoj razini - Dopuniti podatke u Školskom e-rudniku informacijama o školskim preventivnim programima i programima podrške za skupine u nepovoljnom položaju - U analizu rezultata nacionalnih ispita uvrstiti podatke o skupinama u nepovoljnom položaju radi procjene potreba određenih škola za dodatnom podrškom
Mjere (dugoročno)	- Uvođenje sustava osiguranja kvalitete koji integrira načela pravičnosti i uključivosti kao integralnog dijela sustava koji uključuje obavezno samovrednovanje u OŠ - Razviti indikatore uključivog i pravičnog obrazovanja i osigurati sustavno praćenje i vrednovanje
Akteri	MZO, NCVVO

Specifični cilj 1.2.	U procedure i procese napredovanja učitelja uvrstiti kriterije za promicanje pravičnosti i uključivosti u odgojno-obrazovnom procesu
Mjere (kratkoročno)	Dopuniti Pravilnik o napredovanju učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i ravnatelja u osnovnim i srednjim školama i učeničkim domovima
Mjere (dugoročno)	Koristiti principe kvalitetne pedagoške prakse kao temelj za procese podrške učiteljima u napredovanju po uzoru na standarde kvalitete ISSA (Međunarodna udruga Korak po korak.)
Akteri	AZOO: (vodeća ustanova u procesu izrade). Učitelji i akademska zajednica (nužna participacija u procesu izrade).

2. Pristupačnost

Specifični cilj 2.1.	Osigurati uvjete za pravovremeni upis sve djece u prvi razred osnovne škole u skladu s kronološkom dobi uz adekvatnu podršku razvoju i učenju svakom djetetu
Mjere (kratkoročno)	- Izraditi nacionalne smjernice za prijelaz iz ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u osnovno obrazovanje, s naglaskom na pružanje adekvatne podrške u učenju i razvoju svakom djetetu u periodu prelaska - Jačati suradnju između osnovnih škola i ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja kroz izradu tranzicijskih planova

⁷ Kratkoročne mjere se odnose na mjere koje bi se mogle donijeti u razdoblju od 1 do 3 godine. Dugoročne mjere se odnose na mjere koje bi se mogle donijeti u razdoblju od 5 do 10 godina

	- Uvesti tranzicijske planove školski/vrtićki kurikulum - Informirati roditelje o tranzicijskim praskama i aktivno uključiti roditelje u tranzicijske procese
Mjere (dugoročno)	Uvođenje devetogodišnjeg osnovnoškolskog obrazovanja koje bi ublažilo nepovoljne posljedice tranzicije iz ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u osnovno obrazovanje
Akteri	MZO, JLRS, Ravnatelji ustanova RPOO i osnovnih škola

3. Financijska potpora

Specifični cilj 3.1.	Umanjiti utjecaj skrivenih troškova osnovnog obrazovanja na pristup i priuštivost obrazovanja
Mjere (kratkoročno)	- Unaprijediti zakonski okvir koji će osigurati provedbu obaveze organizacije prijevoza za sve učenike koji nemaju pristup javnom prijevozu ili su udaljeni od njega. - Proširiti kriterije za ostvarivanje prava na financijsku podršku MZO-a za financiranje obrazovnih materijala (ne vezivati podršku isključivo uz korisnike zajamčene minimalne naknade).
Mjere (dugoročno)	- Razviti model za financijsku podršku jedinicama lokalne i (područne) regionalne samouprave (JLRS) koje nemaju mogućnost nuditi (dostatnu) financijsku potporu za učenike i adekvatnu opremljenost škola - Osigurati veću dostupnost i kvalitetu školske prehrane u školama (dostupnost toplog obroka, kuhinja i kuhara) - Osigurati održivost financiranja mjere besplatnih obroka za učenike osnovnih škola - Osigurati dugoročnu održivost mjera koje se financiraju projektnim sredstvima
Akteri	MZO, JLRS, Ministarstvo financija, MRMSOSP

4. Podrška za učenike

Specifični cilj 4.1.	Osigurati stručnu podršku u području osiguravanju dobrobiti učenika
Mjere (kratkoročno)	- Formirati nacionalni okvir za dobrobit u školama. - Prikupljati podatke o dobrobiti svih učenika srednjih škola, analizirati prikupljene podatke te povezati ih s rezultatima drugih istraživanja o dobrobiti učenika. - Identificirati škole s najvećom potrebom za podrškom u području mentalnog zdravlja i dobrobiti. - Pružati podršku kroz interdisciplinarni pristup, u suradnji s lokalnim akterima (lokalne udruge, centri za socijalnu skrb, škole, ordinacije školske medicine, roditelji, psiholozi koji djeluju izvan škola itd.) - Po potrebi formirati mobilne timove sastavljene od stručnjaka u području mentalnog zdravlja. - Uključiti dobrobit kao prioritet za financiranje preventivnih programa MZO.
Akteri	MZO, AZOO

Specifični cilj 4.2.	Osigurati razumnu prilagodbu i učinkovite mjere podrške učenicima iz skupina u nepovoljnom položaju
Mjere (kratkoročno)	<u>1. Odgojno-obrazovne prakse</u> - Promovirati odgojno-obrazovne prakse koje prepoznaju i uvažavaju različita iskustva učenika i njihovih obitelji, kulturološke pozadine, kao i identiteta učenika <u>2. Dodatna podrška za učenike iz skupina u nepovoljnom položaju</u> - Razviti model po uzoru na pilotiran primjer dobre prakse (Projekt "Škole podrške", FSO) - Edukacija učitelja - kojom se učitelji i stručne suradnike/ce dodatno osnažuje u prepoznavanju djece koja dolaze iz skupina u nepovoljnom položaju, različitim mogućnostima podrške, osiguranju poticajnog okruženja za učenje, važnosti suradničkog učenja ostvarivanjem grupne kohezije, suradnje, akademskih postignuća, te usvajanje novih tehnika i metoda kojima se pomaže učenicima i učenicama u savladavanju nastavnog sadržaja - Identifikacija učenika kojima je potrebna dodatna podrška „Podrška u učenju“ - tjedne radionice za učenike (primjer tema: razvoj socio-emocionalnih vještina, motivacija, navike, organizacija i metode učenja i sl.) - Mentorstvo/supervizije - praćenja napretka učenika te supervizija kroz koje nastavnici raspravljaju o radu s učenicima te izazovima i preprekama s kojima se susreću, ali i dijeliti svoje zapažanja o napretku učenika i učenica; - Evaluacija - Poticati su-stručnjačku i međusektorsku suradnju (socijalna skrb, zdravstvo, i dr.) u procesu supervizijske ili mentorske podrške <u>3. Pomoćnici u nastavi</u> Kvalitetnije konceptualizirati ulogu pomoćnika u nastavi na način da se transformira u ulogu suradnika učiteljima u odgojno-obrazovnom procesu: - u praksi odvojiti od uloge osobnog asistenta i usmjeriti na ravnopravni suradnički odnos s učiteljima - profesionalizirati njihov radno-pravni status - osigurati stjecanje odgovarajućih pedagoško-psiholoških kompetencija - odmaknuti od projektnog financiranja i prijeći na osiguravanje trajnog financiranja i stalnih radnih odnosa - razviti sustav supervizije i stručne podrške u radu pomoćnika
Akteri	MZO, JLRS
Specifični cilj 4.3.	Osigurati da se uvođenje cjelodnevne nastave uskladi s potrebama i dobrobiti učenika i načelima pravičnosti i uključivosti
Mjere (kratkoročno)	Pratiti i osigurati jednako sudjelovanje učenika iz skupina u nepovoljnom položaju u cjelodnevnoj nastavi

	• Provesti evaluirane programe socio-emocionalnog razvoja kao integralan dio cjelodnevne nastave • Osigurati evaluaciju učinka cjelodnevne nastave te u evaluacije uključiti dimenzije vezane uz iskustvo skupina u nepovoljnom položaju
Akteri	MZO

5. Podrška za učitelje

Specifični cilj 5.1.	Primjereno valorizirati rad učitelja na pružanju odgojno-obrazovne podrške učenicima u nepovoljnom položaju
Mjere (kratkoročno)	• Uključiti savjetodavni rad s učenicima u učiteljsku/nastavničku normu neposrednog odgojno-obrazovnog rada s učenicima (u Pravilniku o tjednim zaduženjima) • U Pravilnik o napredovanju učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i ravnatelja u osnovnim i srednjim školama i učeničkim domovima valorizirati profesionalne zajednice učenja (grupna stručna refleksija) u cilju osnaživanja odgojno-obrazovnih djelatnika za transformativni pristup odgojno-obrazovnoj praksi u skladu s potrebama djece i lokalnim kontekstom. • Povećati satnicu razredništva radi usklađivanja s potrebama zaduženja i potreba učenika
Akteri	MZO

Specifični cilj 5.2.	Poticati holistički pristup i stručnu autonomiju u provođenju postojećih protokola i propisa za rad s djecom u nepovoljnom položaju
Mjere (kratkoročno)	• Uvesti sustav kontinuiranog profesionalnog razvoja odgojno-obrazovnih radnika koji osigurava uključivost i kvalitetu praksi u školi, uključujući i oblike podrške djeci i učenicima iz skupina u nepovoljnom položaju • Podrška radu udruga projektima koje organiziraju profesionalno usavršavanje učitelja i sveučilišnih nastavnika u području rješavanja specifičnih izazova rada s djecom u nepovoljnom položaju • Uvesti u školske kurikule supervizijsku-mentorsku podršku učiteljima kroz cijeli period profesionalnog razvoja, • Poticati su-stručnjačku i međusektorsku suradnju (socijalna skrb, zdravstvo, i dr.) u procesu supervizijske ili mentorske podrške • Razviti bazu verificiranih programa za učitelje u području pravičnosti i uključivosti
Mjere (dugoročno)	• Izraditi standard kvalifikacije učitelja, i osigurati da se u njega nalazi načela pravičnosti i uključivosti • Uskladiti studijske programe učiteljskih studija sa standardom kvalifikacije • U inicijalno obrazovanje učitelja uvesti module koji potiču vlastitu inicijativu i kreativnost u rješavanju specifičnih izazova rada s djecom u nepovoljnom položaju
Akteri	MZO, AZOO

6. Uključiva škola

Specifični cilj 6.1.	Definirati i osigurati razvoj kompetencije ravnatelja odgojno-obrazovne ustanove potrebnih za stvaranje uključive škole⁸
Mjere (kratkoročno)	- Osigurati reviziju važećeg standarda zanimanja i standarda kvalifikacije ravnatelj/ica odgojno-obrazovne ustanove vodeći računa o uključenosti inkluzivne dimenzije u sadržaju dokumenta. - Osigurati dostupnost programa za inicijalno osposobljavanje ravnatelja kojima se razvijaju kompetencije za inkluzivno obrazovanje i inkluzivno vođenje škole - Osigurati dostupnost programa za kontinuirani profesionalni razvoj ravnatelja kojima se razvijaju kompetencije za inkluzivno obrazovanje i inkluzivno vođenje škole.
Mjere (dugoročno)	Usuglasiti temeljne dokumente (zakone, propise i sl.) koji reguliraju sustav odgoja i obrazovanja u hrvatskoj s načelima inkluzivnog vođenja vodeći pritom računa o svim razinama i segmentima odgojno-obrazovnog sustava.
Akteri	MZO, AZOO, ASOO, AZVO, sveučilišta, visokoškolske ustanove akreditirane za inicijalno osposobljavanje odgojno-obrazovnih djelatnika, udruge ravnatelja osnovnih i srednjih škola

Specifični cilj 6.2.	Definirati i osigurati razvoj kompetencije stručnih suradnika odgojno-obrazovne ustanove potrebnih za stvaranje inkluzivne škole
Mjere (kratkoročno)	- Osigurati dostupnost programa za inicijalno osposobljavanje stručnih suradnika kojima se razvijaju kompetencije za pravično i uključivo obrazovanje - Osigurati dostupnost programa za kontinuirani profesionalni razvoj stručnih suradnika kojima se razvijaju kompetencije za uključivo obrazovanje
Akteri	MZO, AZOO, ASOO, AZVO, sveučilišta, visokoškolske ustanove akreditirane za inicijalno osposobljavanje odgojno-obrazovnih djelatnika

Specifični cilj 6.3.	Redizajnirati unutarnje i vanjske prostore škola te osigurati raznolike obrazovne materijale na način da podržavaju pristup usmjeren na dijete
Mjere (kratkoročno)	- Revizija postojećih pravilnika i drugih dokumenata koji reguliraju dimenzioniranja prostora u Republici Hrvatskoj na način da se uključe principi pravičnosti i uključivosti kao i osiguranje prostora koji podržavaju različite oblike i metode učenja i poučavanja po principu univerzalnog dizajna, promoviraju suradnju među učenicima i odraslima, pozitivnu školsku klimu te korištenje održivih prirodnih materijala za izgradnju. - Osigurati uključivanje različitih dionika, uključujući učenika, učitelja, roditelje, i članove zajednice, u proces osmišljavanja i redizajna postojećih školskih prostora.

⁸ Kao temelj za provođenje mjera može poslužiti Kovač (2022)

	• Osigurati suradnju između odgojno obrazovnih djelatnika, arhitekata, proizvođača namještaja i drugih koji sudjeluju u izgradnji i opremanju škola radi zajedničkog razumijevanja mogućnosti ostvarivanja suvremenog odgojno-obrazovnog procesa.
Akteri	MZO, JLRS

POPIS LITERATURE

- Ažman, T., Brajković, S., Brejc, M., Domović, V., Grobbo, F. (2022). *Empowering School Leaders for Developing Inclusive School Cultures – Curriculum Framework*. Zagreb: Network of Education Policy Centers. http://head.edupolicy.net/HEAD_KURIKULUM_ENG_web_VF.pdf
- Baranović, B. (ur.) (2015). *Koji srednjoškolci namjeravaju studirati? – Pristup visokom obrazovanju*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Bertek, T., Dobrotić, I. (2016). *Usklađivanje obiteljskih obaveza i plaćenog rada u Hrvatskoj*. Zagreb: Sadžakov & Sarnavka.
- Bouillet, D. (2018). *S one strane inkluzije djece rane i predškolske dobi: izvješće o provedenoj analizi pristupačnosti kvalitetnog ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja djeci u ranjivim situacijama u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku. https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2018/12/S_one_strane_inkluzije_FINAL.pdf
- Bouillet, D., Brajković, S. (u tisku). Pogled odgojitelja i učitelja osnovne škole na nastojanja obrazovnog sustava u izjednačavanju obrazovnih mogućnosti, *Sociologija i prostor* (neobjavljen rad)
- Bouillet, D., Brajković, S. (u tisku). Iskustva odgojitelja i učitelja u prevenciji obrazovnih nejednakosti u hrvatskom ranom i predškolskom te osnovnoškolskom obrazovanju, *Revija za sociologiju* (neobjavljen rad)
- Bouillet, D., Brajković, S. (2022). „Rani i predškolski odgoj i obrazovanje te rano osnovnoškolsko obrazovanje”, u Farnell, T (ur.). *Obrazovne nejednakosti u Hrvatskoj: izazovi i potrebe iz perspektive dionika sustava obrazovanja*. Zagreb: Institut za razvoj obrazovanja
- CMS - Centar za mirovne studije (2022). *Ujednačavanje uvjeta u predškolskom i osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju - Prostor i intervencije i moguća rješenja*. https://www.cms.hr/system/publication/pdf/185/Ujedna_avanje_uvjeta_u_obaveznom_obrazovanju-prostor_i_intervencije_i_mogu_a_rje_enja.pdf
- Dragičević, T. Družić Ljubotina, O. (2022). Siromaštvo djece-posljedice i zaštitni činitelji. *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, 56(108), 102-140.
- Državni ured za reviziju (2018). *Izvješće o obavljenoj reviziji učinkovitosti kapitalnih ulaganja u osnovne i srednje škole na području Republike Hrvatske*. [https://www.revizija.hr/UserDocImages/izvjescia-novo/Revizije%20-%202018/REVIZIJE_UCINKOVITOSTI/KAPITALNA_ULAGANJA_U_OSNOVNE_I_SREDNJE_SKOLE.pdf](https://www.revizija.hr/UserDocImages/izvjescia-novo/Revizije%20-%202018/REVIZIJE_UCINKOVITOSTI/KAPITALNA_ULAGANJA_U_OSNOVNE_I_SREDNJE_SKOLE/SKUPNO_IZVJESCE/KAPITALNA_ULAGANJA_U_OSNOVNE_I_SREDNJE_SKOLE.pdf)
- Elezović, I., Antulić Majcen, S., Vranković, B., Muraja, J. (2020). *Rezultati TIMSS 2019 – Međunarodnoga istraživanja trendova u znanju matematike i prirodoslovlja Nacionalni izvještaj: Republika Hrvatska*. Zagreb: NCVVO,
- Europska komisija (2021). *Pregled obrazovanja i osposobljavanja za 2021: Hrvatska*. <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2021/hr/croatia.html#three>
- Jokić, B., Ristić Dedić, Z. (2023). Obiteljski odnosi u republici hrvatskoj iz perspektive mladih rezultati povodom međunarodnog dana obitelji. https://wwwadmin.idi.hr/uploads/Obiteljski_odnosi_iz_perspektive_mladih_IDIZ_76843a8b83.pdf
- Kovač, V. (2022). *Razvijanje kompetencija ravnatelja za inkluzivno vođenje škola - smjernice za odgojno-obrazovne politike: Hrvatska*. Zagreb: Mreža centara za obrazovnu politiku.
- Kunac, S., Klasnić, K., & Lalić, S. (2018). *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka*. Zagreb: Centar za mirovne studije.
- Markočić Dekanić, A., Gregurović, M., Batur, M., & Fulgosi, S. (2019). *PISA 2018: rezultati, odrednice i implikacije. Međunarodno istraživanje znanja i vještina učenika*. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja. https://pisa.ncvvo.hr/wp-content/uploads/2019/12/PISA-2018_izvje%C5%A1taj.pdf

- Markočić Dekanić, A., Markuš Sandrić, M., Gregurović, M., Elezović, I. (2020). PISA 2018: Globalne kompetencije učenika. Međunarodno istraživanje znanja i vještina učenika. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja. <https://pisa.ncvvo.hr/wp-content/uploads/2020/10/PISA-2018-izvjestaj-globalne-kompetencije.pdf>
- Matković, T., Lukić, N., Buković, N. & Doolan, K. (2013) *Destination uncertain? Trends, perspectives and challenges in strengthening vocational education for social inclusion and social cohesion*. Publications Office of the European Union.
- MZO - Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2020). *Strateški okvir za uvođenje cjelodnevne nastave*. https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Vijesti/2020/23-6-2020/Strateski%20okvir%20za%20cjelodnevnu%20nastavu_final%2022_6.pdf
- MZO - Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2022). *ŠeR – Školski e-Rudnik Vol 2*. Dostupno na mrežnim stranicama Ministarstva znanosti i obrazovanja: <https://mzo.gov.hr/ser-skolski-e-rudnik-3419/3419>
- MZO - Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2023). *Nacionalni plan razvoja sustava obrazovanja za razdoblje do 2027. godine*. <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/AkcijскиiNacionalniPlan/Nacionalni-plan-razvoja-sustava-obrazovanja-za-razdoblje-do-2027.pdf>
- NCVOO - Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja (2020.) Međunarodno istraživanje trendova u znanju matematike i prirodoslovlja. <https://www.ncvvo.hr/medunarodna-istrazivanja/timss/>
- Pavić Šimetin, I., Žehaček Živković, M., Belavić, A., Ištvanović, A., Mayer, D., Musić Milanović, S., & Pejnović Franelić, I. (2020). *Istraživanje o zdravstvenom ponašanju učenika–HBSC 2017/2018. Osnovni pokazatelji zdravlja i dobrobiti učenika i učenica u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Preuzeto: https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2020/05/HBSC_2018_HR_-1.pdf
- Potočnik, D., Maslić-Seršić, D., & Karajić, N. (2020). *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: obrazovanje i zapošljavanje*. Zagreb: Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske
- Pravobraniteljica za djecu (2021). Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2021. godinu. <https://dijete.hr/hr/download/izvjesce-o-radu-pravobraniteljice-za-djecu-za-2021-godinu/>
- Puzić, S. Odak, I. & Šabić, J. (2019). Educational Outcomes and Aspirations of Upper Secondary School Students: The Cultural Capital and Relative Risk Aversion Perspectives. *Sociologija*, 61(3), 368-388.
- Puzić, S., & Šabić, J. & Odak, I. (2021). Vocational school students' aspirations for higher education and selected social background characteristics. *Sociologický časopis*, 57(6), 661-682.
- Ured UNICEF-a za Hrvatsku (2022). *Dubinska analiza politika, programa, usluga, izvora financiranja te mehanizama usmjerenih suzbijanju siromaštva i socijalne isključenosti djece u Hrvatskoj, Podloga za razvoj Nacionalnog akcijskog plana za provedbu Europskog jamstva za djecu u Hrvatskoj Zagreb, siječanj 2022*. <https://www.unicef.org/croatia/media/10531/file>

POPIS ČLANOVA MREŽE

Temeljni članovi Mreže:

- Institut za razvoj obrazovanja
- Akademija za politički razvoj
- Forum za slobodu odgoja
- Hrvatska udruga za ranu intervenciju u djetinjstvu
- Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
- Nansen dijalog centar
- Pučko otvoreno učilište Zagreb
- Udruga gradova u Republici Hrvatskoj
- Udruga roditelja „Korak po korak“
- Udruga za razvoj visokoga školstva „Universitas“.

Pridruženi članovi Mreže:

- Kompetencijska mreža ICT-AAC - Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Sveučilišni savjetovanišni centar Sveučilišta u Rijeci
- Mreža mladih Hrvatske
- Hrvatsko andragoško društvo
- Kuća ljudskih prava Zagreb
- GOOD inicijativa
- Udruga SIDRO - odgojitelji u zaštiti prava djeteta u dječjem vrtiću
- Udruga roditelja djece s oštećenjem vida i dodatnim poteškoćama u razvoju „OKO“
- Pučko otvoreno učilište Korak po korak
- Zajednica saveza osoba s invaliditetom Hrvatske – SOIH
- Ambidekster klub
- Romski resursni centar.

Pojedinačni članovi Mreže:

- Anka Kekez Koštro
- Karin Doolan
- Margareta Gregurović
- Lelia Kiš-Glavaš
- Dalida Rittossa
- Ivana Dobrotić
- Olja Družić Ljubotina
- Tino Vodanović